

Dinko Matković
Vrboska, otok Hvar

FRAZEMI I PAREMIOLOŠKI IZRIČAJI S NATUKNICAMA IZ RIBARSTVA I POMORSTVA U GOVORU VRBOSKE NA OTOKU HVARU

UDK: 811.163.42'373.7

Rad primljen za tisak 8. 4.2004.

Čakavska rič, Split, 2004., br. 1

Stručni članak

Professional paper

Recenzenti: Sanja Vulić, Joško Božanić

Vrboska je smještena u uskom, vijugavom zaljevu dugom 1,5 km na sjevernoj strani otoka Hvara. Svojom prirodnom konfiguracijom već je prve stanovnike u 14. stoljeću upućivala na ribarstvo i pomorstvo, a plodna dolina koja se prostire s njezine zapadne i južne strane, između Jelse i Staroga Grada, pogodna je za uzgoj vinove loze, maslina i drugog mediteranskog raslinja. Ta glavna zanimanja pratili su obrtnici: zidari, brodograditelji, postolari, bačvari, stolari i kovači. Koliki je bio stupanj graditeljske umještosti, najbolje i danas svjedoči monumentalna crkva-tvrđava sv. Marije iz 16. stoljeća, a podatak da je već 1468. g. izgrađen dio pristana, jasno svjedoči o razvijenu ribarstvu i pomorstvu stanovnika ovoga naselja. Uz prekid od 62 godine u 14. i 15. stoljeću, otok Hvar je bio od 1278. do 1797. pod mletačkom upravom.

Naveo sam ove podatke, jer su oni imali veliki utjecaj na formiranje leksika ove relativno male hvarske mjesne zajednice.

Kratice

fig. = figurativno
G mn = genitiv množine

<i>gl.</i>	= glagol
<i>m.</i>	= muški rod
<i>pl. tant.</i>	= pluralia tantum
<i>posl.</i>	= poslovice
<i>pril.</i>	= prilog
<i>sr.</i>	= srednji rod
<i>uzv.</i>	= uzvik
<i>v.</i>	= vidi
<i>ž</i>	= ženski rod

afũndo pril. duboko, do dna **puć afũndo** potopiti se, *fig.* propasti

armižät se gl. usidriti se i privezati brod; **ko sě dobrò armižò, slòtko spĩ posl.** tko se dobro "armižo", slatko spava, *fig.* biti dobro situiran i osiguran

bakalòr m. bakalar; **sũh ko / kakò ~** = vrlo mršav

bonāca ž (*G mn. bonācih*) mirno more, ~ **kālma** = sasvim mirno more; ~ **ko / kakò ũje** mirno more kao ulje = površina mora je potpuno mirna

bòta ž. (*G mn. bòtih*) val ~ **od pruòve** = pramčani val

bòva ž. (*G mn. bòvih*) 1. povjetarac, lahor; 2. učvršćena plutača; **bĩt dõbre bòve fig.** biti dobro raspoložen

brĩva ž. (*brĩvih*) brzina; **ćapät brĩvu** uhvatiti brzinu = ući u brzinu; **mā kojò ~!** kakva brzina! (za divljenje)

brõnce pl. tant. škrge **izgũlit ću ti ~ fig.** u svađi prijetnja fizičkim obračunom

bruòd m brod; ~ **ćinĩ muòre** = brod propušta more; ~ **grābi muòre** brod se toliko nagnuo da u njega ulazi more *fig.* opasnost za život; **svāki ~ na svouòj muòd fig.** svaki brod na svoj način *fig.* svatko ima svoj izgled, navike itd.

bruškĩt m. ždrijeb; **hĩtit ~ za pòštu** baciti ždrijeb za ribolovnu poziciju = ribari su odlučivali o ribolovnoj poziciji ždrijebom

Buòg m Bog; **tāko lĩpo, tāko dobrò, u ĩme Bõga dobrò!** ribarska izreka pri potezanju mreže (otkad se srdele love plivaricom više se ne čuje)

bũra ž. (*G mn. bũrih*) bura, jak sjeverni vjetar; ~ **od jěstra** = vrlo jaka bura; ~ **ćisto ženā fig.** bura osuši zemlju i rastjera oblake; **ćũvoj se viědrega šilòka i oblõšne bũre** čuvaj se vedra široka i oblačne bure *posl.* jako puše šiloko kad je nebo vedro i bura kad je nebo oblačno; **kalāla je bũra** = bura ne puše tako jako kao prije

burdižät gl. jedriti protiv vjetra s okretanjem; **dobrò burdižò fig.** dobro se snalazi u poteškoćama

bũsula ž. (*G mn. bũsul / bũsulih*) kompas; **izgubĩt bũsulu fig.** ne znati se snaći ili što poduzeti, dezorijentirati se, izgubiti nadzor nad sobom ili drugima i sl.

ćĩma ž. (*G mn. ćĩmih*) 1. debeli konop, privezan za brod; 2. nadzemni dio povrća; **ćāpa ćĩmu!** = prihvati konop i priveži brod; **muòla ćĩmu!** = odriješ konop od priveza (da brod može otploviti)

cìpal *m.* cipal (vrsta ribe); ~ **iz puôrta** cipal iz luke *fig.* iskusan, lukav čovjek koga se ne može lako prevariti

cûrma *ž.* (*G mn. cûrmih*) družina na brodu; **dõma me čëko** ~ = kod kuće me očekuje mnogobrojna obitelj

drûg *m.* drug **puoč za ~a** poći za druga = postati član ribolovne ekipe (**družine**)

dubinà *ž.* (*G mn. dubîn/dubinîh*) dubina **hîtít / tumbät u morskû dubinû**, baciti u morsku dubinu, reče se za nešto što je bezvrijedno i što smeta; **slõno ko / kakõ morskõ dubinà** slano kao morska dubina = vrlo slano, preslano

dupîn *m.* dupin; **zapûhõ mu je** ~ zupuhao mu je dupin *fig.* imao je sreće i stekao dobitak; **dupîni ti bili brāća** šaljiva izreka (uobičajena među ribarima) = želja da ga prati sreća; **pûhät ko / kakõ dupîn** = glasno disati

fortûna *ž.* (*G mn. fortûn / fortûnih*) vrlo jak vjetar ~ **od bûre (šilõka)** = vrlo jaka bura (šiloko)

friškîn *m.* osobit, oštar miris po ribi **dõvät po friškînu** = mirisati po sirovoj ribi

gîra *ž.* (*G mn. gîr / gîrih*) gira (vrsta ribe) **ne vîruje ~ gîrici da se frîgodu u îstoj pasûrici posl.** ne vjeruje gira girici da se prže u istoj tavi *fig.* slabo se prepoznaje i suosjeća s tuđim teškoćama

grõp *m.* 1. čvor, kvrga; 2. uzao **muškî (žiênski)** - muški (ženski) uzao = uzlovi koji se razlikuju po načinu vezivanja

hubõtnica *ž.* (*G mn. hubõtnic / hubõtnicîh*) hobotnica; **krîpno ko / kakõ jûhà od hubõtnice** hranjivo kao juha od hobotnice *iron.* nema hranjive vrijednosti

îga *ž.* (*G mn. îgih*) vrsta male ribe; **nî ùjo ni îge** nije ulovio ni îge *fig.* ništa nije ulovio

inbarkät se gl. ukrcati se na brod kao član posade; **dobrõ se inbarkõ** = našao je dobro mjesto, dobro zaposlenje; **ma s kîn son se inbarkõ!** *fig.* u koje društvo sam dospio, s kim sam stupio u poslovni odnos (s prizvukom ironije)

inbragõvät gl. vezivati više stvari zajedno obujmicama radi manipuliranja; **nemuõj se ~ fig.** nemoj se uplitati u ono što je zamršeno i sporno

iskarcät se gl. iskrcati se **ovuõn se iskarcõ** on se iskrcao *fig.* on više nije pomorac

iskarcõvät gl. iskrcavati, istovarivati; **ma čà iskarcõjěš!** ne blebeći, ne govori gluposti!

jîdro sr. jedro **dîgnit ~ fig.** otploviti; otići iz nekoga društva; **ne dîž ~ svākemu vîtru posl.** ne podiži jedro svakomu vjetru *fig.* budi karakteran

jîta *ž.* (*G mn. jîtih*) izlet **puoč u jîtu** = poći na izlet

jûgo sr. jugoistočni vjetar; **fortûna od jûga** = orkanski južni vjetar; **sûho ~ jûgo** bez kiše (jûgo obično donosi kišu); **kad je ~ nî drûgo iron.** baš me briga, olako treba prihvaćati činjenice; **pašijûnsko** ~ = jaki jugoistočni vjetar koji puše o Uskrsu, nekoliko dana

kančënica *ž.* (*G mn. kančënic / kančënicîh*) kanjčenica, povraz; **õci su mu iskočile ko / kakõ kõnjcu na kančënici** oči je iskolačio kao kanjac (vrsta ribe) kad se ulovi na povrazu, *fig.* 1. u velikoj je teškoći; 2. iznenada je očaran nekim prizorom

kanjûš m. osobno prisvajanje od ulovljenih riba **puoč na** ~ pomoći ribarima potezati mrežu da bi se uzelo ili dobilo nešto ribe

kārag *m.* teret, posebno brodski **bruôd je u kôrgu** = brod ima teret; ~ **od vinà** = vino se prevozi

karmà *ž* (*G. mn. karmih*) stražnji dio broda **ostāvīt po karmī** ostati iza broda *fig.* zaostati za kim; **vītar u karmū** = vjetar u pravcu kretanja broda *fig.* sve ide kako treba, prilike su povoljne; **vītar ū pol karmiē** vjetar u pola krme, tj. pobočni vjetar u pravcu kretanja broda

kolūmba *ž.* (*G. mn. kolūmbih*) kobilica broda; **išo je s kolūmbon guôre** *fig.* propao je

komôrča *ž.* (*G. mn. komāroč / komôrčih*) ovrata, komarča; **ū pōl mōrča sīpa i komôrča** = u ožujku dolazi sipa i komarča blizu kraja i lakše ih se lovi

kōnjac *m.* (*G. mn. kānjoc / kōnjcih*) kanjac (vrsta ribe) **ni pīrak ni ~** = neodređena osoba; *v.* **kančēnica**

krōj 1. kraj, svršetak; 2. kopno; **čapāt se krāja** = doploviti; **duôć krāju** (**duôć na ~**) završiti; **duôć (izôć) s kīn (s čīn) na ~** doći (izaći) na kraj s kim, čim) *fig.* riješiti probleme koji se odnose na koga ili što; **fōl muôre, a daržī se krāja** *v.* **muôre**; **hodīt do krāja** = ne odstupati do krajnjih posljedica; **molāt se od krāja** = zaploviti; **na krāju krāja** = nakon svega, na kraju; **pri krāju je** = umire; **s vrōgon muôre i ~** s vragom more i kraj *fig.* dovruga i ribanje i zemljoradnja; **vazmī čīmu i skôć na ~ !** = uzmi konop za vezanje broda i skoči na obalu; **viēzāt ~ s krājen** vezati kraj s krajem *fig.* teško živjeti; **kroj** *m.* kraj s **krāja na ~ s kraja na kraj** = s jednoga kraja do drugoga

krōk *m.* ribarski pojas koji služi za potezanje mreže; **čēko ga ~** *fig.* postat će ribar

krūh *m.* kruh; ~ **sa sēdan kōrih** kruh sa sedam kora, *fig.* težak način života (reče se obično za pomorce);

kuviērta *ž.* (*G. mn. kuvērot / kuviērtih*) 1. krov; 2. koverta; 3. paluba na brodu, ~ **tečē** = krov propušta vodu; **dāt mōdru kuviērtu** = dati mito

mīgavica *ž.* mreža potegača; **do Božīca u spārticu, od Božīca nā ruku** do Božića u košaricu, a od Božića na ruku = ribarska izreka za ulov ribe mrežom potegačom

marīna *ž.* (*G. mn. marīnih*) 1. slika s motivom mora, 2. lučica za brodove opremljena opskrbnim objektima, 3. ratna mornarica; **slūžīt marīnu** = služiti vojni rok u ratnoj mornarici

matrīkula *ž.* (*G. mn. matrīkul / matrīkulih*) dozvola za plovidbu, moreplovnicu **izvādit matrīkulu** dobiti, imati dozvolu za plovidbu; **tovōr ti dō matrīkulu** magarac ti dao matrikulu *iron.* kaže se lošem mornaru

mrīža *ž.* (*mrīž / mrīžih*) mreža; **uplēt se u čihōvu mrīžu** uplesti se u čiju mrežu *fig.* nepromišljeno se upustiti u čije kombinacije; **ujōt u svojū mrīžu** uloviti u svoju mrežu *fig.* namamiti koga da radi za čije ciljeve

mrōk *m.* 1. mrak, tama; 2. ribarski mrak (noći kad se lovi plava riba, kad nema mjesečine) **pō mi je ~ nā oči** pao mi je mrak na oči, *fig.* izgubio sam kontrolu nad sobom; **izī ga je ~ (izīla ga je nuôć)** nestao je pod sumnjivim okolnostima; **kād će ~ ?** kad će početi mrak? = kad će se početi loviti plava riba

muôre *sr.* more **bāvīt se muôren (hodīt nā more)** baviti se morem (ići na more) *fig.* biti ribar; **cvatē ~ cvate more** = pojava velikih kolonija algi na površini mora; **čapāt se muôra (pōja)** uhvatiti se mora (polja) = baviti se ribolovom (poljoprivredom); **fōl ~, a daržī se krāja** *posl.* hvali more, a drži se kraja = na kopnu se sigurnije živi; **īzdolo je i ~ i**

krôj izdalo je i more i kraj, *fig.* slab je prihod i od ribolova i od poljoprivrede; ~ **me izlô ako...** more me izjelo ako... = zakletva kao potkrjepa da tko govori istinu; ~ **môre** more može *fig.* na moru može biti vrlo opasno; **nè zno ni da je** ~ **slôno** ne zna ni da je more slano, *fig.* ništa ne zna; **puôć nã more** poći na more, *fig.* poći u ribolov; **smôč pãrst ù more i imoš vèzu s cìlin svìton** smoči prst u more i imaš vezu s cijelim svijetom = izreka kojom se želi istaknuti prednost življenja uz more; **tûć** ~ tući more, *fig.* biti pomorac

ôco *uzv.* oprez, ~ **de šôto!** pazi dolje, pazi dno!; ~ **vê!** Dobro pazi!

ôlovo *sr.* olovo; **plîvodu mu putã i olovã** plivaju mu puta i olova, *fig.* vrlo je sretan i uspješan

pajuôl *m.* pokretne drvene podnice u brodu **slôžedu se ko / kakô pajôli Piêreta Plãkala** slažu se kao "pajoli" Pere Plakala = ne slažu se (taj ribar je imao stare brodove i nije ih dobro održavao). Izreka nepoznata srednjim i mlađim naraštajima

palôda *ž.* (*G mn. palôdih*) zaveslaj; **učinît palôdu** = zamah veslom u veslanju

parangôl *m.* parangal; **zamôrsi se** ~ zamrsio se parangal, *fig.* nastala je komplicirana situacija; **razmôrsît** ~ razmrsiti parangal, *fig.* izaći iz komplicirane situacije

pîrak *m.* morska riba **ni** ~ **ni kônjac** niti pirka niti kanjac = nešto neodređeno

pobît *gl.* pobiti; ~ **rîbu** = uloviti veliku količinu ribe

pôrat *m.* luka; **bît u dôbremu puôrtu** biti u dobroj luci, *fig.* biti na sigurnom mjestu; *v. cîpal*

pûnta *ž.* (*G mn. pûntih*) 1. vršak; 2. rt; 3. drvena letva kojom se učvrste prozorski kapci; **ćapãt pûntu od škojã** = doploviti do kraja otoka

rîba *ž.* (*G mn. rîb / rîbih*) riba, **ãla rîbe!** evo ribe (nudi se riba kupcima); ~ **od gloviê smardî** riba od glave smrdi, *fig.* pretpostavljeni stvaraju neugodnosti; **zdrôv ko / kakô** ~ zdrav kao riba = biti odlična zdravlja; **vêliko** ~ **jî môlu** *posl.* velika riba jede malu, *fig.* slabiji strada od jačega i moćnijega

rîbica *ž.* (*G mn. rîbic / rîbicih*) ribica; **ko smôči guzîcu, ulôvi rîbicu** *posl.* tko smoči guzicu, ulovi ribicu, *fig.* nije lako doći do uspjeha

rîva *ž.* (*G mn. rîvih*) obala, gat; **vartît se po rîvi** vrtjeti se po rivi = besciljno ići po rivi, dangubiti

rôta *ž.* (*G mn. rôtih*) smjer, pravac broda **hodît / vozît svojuôn rôton** ići / voziti svojim smjerom = ići, voziti uobičajenim putem

sardëla *ž.* (*G mn. sardiêl / sardêlih*) = srdela ~ **je ùtiha siromãsih** srdela je utjeha siromaha = kad je srdela, i siromasi su siti, **hodît na sardële** = ići u ribolov na srdele

sidro *sr.* sidro **dîgnit** ~ dignuti sidro = otploviti; ~ **od šperônce** = uzdanica

svîčã *ž.* (*G mn. svîč / svîčih*) = svijeća; **puôć pod svîču** poći pod svijeću = otići u noćni ribolov s fenjerom i ostima

škãram *m.* (*G mn. škôrmih*) štapić na rubu broda za koji se priveže veslo **lšlo je svê u škôrme i štropê** *fig.* sve se potrošilo u sitnice

škarpîna *ž.* (*G mn. škarpînih*) škrpina (riba) **čarnjiên ko / kakô** ~ crven kao škarpina

škôta *ž.* zatega, konop za upravljanje jedrom, škota; **duôć pod škôtu** *fig.* doći u šake; **muôla škôtu**; pusti uže; *fig.* opusti se

štröp *m.* upletak od konopca (u obliku prstena) koji se stavlja na veslo i drži ga za škaram v. **škāram**

tarmuntōna *ž.* 1. Sjevernjača; 2. sjeverni vjetar ~ **būra paričōna** sjeverni vjetar obično prelazi u buru; **izgubīt zvīzdū tarmuntōnu** izgubiti zvijezdu Sjevernjaču, *fig.* jako se razljutiti, ne moći se obuzdati; v. **būra**

timūn *m.* kormilo; **stāt na** ~ stati na kormilo = upravljati, stati na čelo

tūnja *ž.* (*G mn. tūnjih*) uzica s udicom i olovom, kao i plutom za namatanje; **iskūpit tūnju / tūnjicu** *fig.* otići, napustiti neko mjesto

ūdica *ž.* (*G mn. ūdic / ūdicih*) udica **hītit ūdicu** baciti udicu, *fig.* postaviti mamac; **ujōt se na ūdicu** uloviti se na udicu, *fig.* upasti u klopku, nasjesti; **zagrīst ūdicu** zagristi udicu, *fig.* prihvatiti naoko primamljivu ponudu

ugārc *m.* morski pužić, **spūži ū more, a ugarcī na krōj** puži u more, a ugarci na kopno = naopako, izvrnuto postavljen, neprirodan raspored

varbīta *ž.* (*G mn. varbīt / varbītih*) uže za privez brodice; **krōtko** ~ kratka varbita = nečega nema dovoljno

veslō *sr.* veslo; **ćapāt se veslih / vēsol** uhvatiti se vesala, *fig.* počni / počnite veslati; **dōržāt se na veslā** držati se na veslima = veslati protiv vjetra ili struje da se ribarski brod ne udalji od određene pozicije na moru; **nīsōn sīsō** ~ nisam sisao veslo *fig.* nisam naivan, ne mogu na to nasjesti

vōrša *ž.* (*G mn. vōrših*) vrša; **(u)nōć se u vōrši** naći se u vrši = biti u teškom položaju